

1937
AR
Fr. K. Krestowaldl nlm.
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu
57, 58 59

ERK

Nr. 1

Johan Pitka 65 aastane.

J. Tandre: Kas föderatiivne Eesti?

M. Kuldkepp: Põllutöölise küsimus rahvamajanduslikul taustal.

P. Turvaste: Kasvatustlike küsimusi.

Bálasz Somogyi: Ungari rahvuslike noorte liikumine peale Maailmasõda.

J. Viidang: Üks diagnoos.

1937

Eesti Kirjanduse Seltsi

perioodiliste väljaannete omandamist pole veel keegi kahetsenud!

Elav Teadus — populaarteaduslik seeria, mis oma sisult seisab paremate välismaa sellelaadiliste väljaannete tasemel. Ainevalikult on ta vägagi eluline ja huvitav haritlasele ja esitusviisilt arusaadav ka algkooli lõpetajale. Moodustatud kodukorraldusest praegusaja maailmapoliitikani, kosmose ääretusest üherakulise olese abitute liigutusteni ulatub ta valdkond: kõige mitmekesisemad vaimu- ja loodusteadused leiavad peamiselt eesti teadlaste poolt usaldatava esituse asjatundliku toimetuse juhatusel. Varustatud rohke pildimaterjaliga ning rõõmsate värviliste kaantega ilmub aastas 12 ca 112-lk. raamatut, à 1 kr., ette tellides 9 kr. aastakäik.

Suurmeeste Elulood — biograafiline seeria, mis tutvustab maailma suurte isikute elu ja loomingut lapsepõlvest surmani, näitab võitlusi ja raskusi, võõraid maid ja rahvaid ja ajaloolisi aegu põneval ja kaasahaaraval kujul. Peale teadmiste rikastamise annavad elulood usku ja julgust ellu; väga tihti on kuulsaid mehi võrsunud kehvadest oludest ja nende elukäik on heaks eeskujuks igahühele. Aastas ilmub 6 piltidega umb. 150-lk. raamatut, ette tellides 7 kr. 50 s. aastakäik.

Maailmakirjandus — ilukirjanduslik tõlkeseeria maailmakirjanduse klassilisist teoseist nii proosas kui värsis. Ta koosseisu kuuluvad tööd, mida loetakse suuriks vaimseiks väärtusiks kõigi rahvaste juures, mis on alussambaiks Euroopa kultuurile ja mida õpitakse koolides. Teoste ainult nimepidi tundmine nende kättesaamatuse tõttu võõras keeles võib alles nüüd muutuda nende sisuväärtusest osa saamiseks; liiati nende tõlkijad valitakse parimate asjatundjate hulgast. Arvustus ongi MK esimesele, 1936. aastakäigule andnud täie tunnustuse. Aastas ilmub 6 umb. 300—600-lk. raamatut, à 3 kr. 75 s. — 6 kr., ette tellides 18 kr. aastakäik.

Eesti Kirjandus on kuukirjaks kõigile neile, kes huvituvad kirjanduse, keele, kultuuriloo, rahvaluule ja -teaduse küsimustest ja kes soovivad kursis olla ilmunud raamatutega. Olles eesti suurimaks kirjandusekäsitlejaks ja -arvustajaks, kannab ta kokku varanduse, mida võib tarvis tulla igal ajal — nüüd ja 10 ja 100 aasta pärast. Lisana ilmuvas „Eesti raamatute üldnimestikus“ on toodud hoolas bibliograafia kõigist Eestis ilmunud (ja Nõukogude Vene eestikeelseist) trükiseist. Aastakäik 12 nr-t, à 50 senti, ette tellides 5 kr. aastakäik.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

TARTU, AIA 19. TELEFON 6-01. POSTI JOOKSEV ARVE 203-6.

ERK

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

EESTI RAHVUSLASTE KLUBIDE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 1 (43)

5. MÄRTSIL 1937

V AASTAKAIK

Johan Pitka VR 1/1

Eru kontr-admiral 65-aastane.

Üle keskea kulgevad juba nende meeste aastad, kelle nimed on nii tihedalt seotud Eesti vabariigi sünniga. Ja kaks aastakümnet ongi möödunud päevist, mil hakkas murenema Suur-Vene. Meie ei omanud siis mingeid keskseid organeid ega nimetamisväärsel arvulgi riigitegelasi, kes pidanuksid kujundama tulevase iseseisva maa saatust. Töö ja aeg andis siis ise meile tegelasi, julgeid algatajaid, kelle nimed kasvasid koos nende tegudega, kuni pälvisid rahvussangari au. Mitu sangarit oleme juba kannud kalmule, kuhu rahvuspäevil viime pärgi ja pisaraid. Suurem osa neist siiski liigub meie keskel, astudes teed õhtu poole.

Üks selliseid, Johan Pitka, astus neil päevil üle oma 65. künnise, veel tugevas mehejõus, täis julget rühti.

Johan Pitka sündis 19. veebruaril 1872. a. Järva-Jaani lähedal Jalgsemaa külas Ansomardi talus peremehe teise pojana. Ta sündis rahvuslikul koidikul. Teoori-eestlane valmistus peremeheks hakkama. 1856. a. agraarseaduse rakendus jõudis parajasti lõpule ja J. Pitka isa, põline jalgsemaalane omas juba Ansomardi talu ostulepingut ja kaarti. Kuigi Jalgsemaa asub keset mandrit ega paista sinna mere lainedki, kasvas noores Pitkas huvi mere vastu. Ta õppiski peamiselt merekoolides Käsumus, Kuressaares ja Paldiskis, õiendas kaugesõidu tüürimehe ja kapteni eksamid ja siirdus siis aastakümneks merele.

Ta ei leppinud ainult rooli ja komandosillaga. Varsti asutas tema Liverpoolis Eesti-Läti laevasõidu agentuuri. 1911. a. siirdudes kodumaale asutas Tallinnas aastate jooksul terve rea sellelaadilisi ettevõtteid nagu „Joh. Pitka ja Co“, „Tallinna Laevähihus“, merekaubanduse ja laevasõidu edendamiseks „Laevanduse“ ja reorganiseeris „Balti Päästeseltsi“ rahvuslikul alusel.

Vene revolutsioon 1917. a. tõmbas J. Pitka merelt rahvuslike asjade juurde ja seal tegigi ta oma nime unustamatuks. Teotsedes esialgu Tallinna Sõjaväelaste Büroos ja Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitees siirdus ta

Joh. Pitka
Eru kontr-admiral.

tegelikule linna omakaitse organiseerimisele, millele pandi jäädav alus 1. oktoobril 1917. a. Tallinna Elanike Omakaitse nime all. Novembrist 1917. a. kuni veebruarini 1918 enamlaste võimu ajal kandis ta omakaitse mõtte üle maa. Sakslaste siin olles organiseeris J. Pitka taas omakaitse, millest kujundas 1918. a. 11. novembril Eesti Kaitse Liidu. KaitseLiidu tähtsuse hindamine ei kuulu enam selle kirjutuse ülesandesse.

Omakaitse organiseerimise üritusega algas Joh. Pitka suurima partisaani tegevusaeg. Vabadussõja ajal ta andis kaitseLiidu tegeliku juhtimise kindral E. Põdderile ja hakkas organiseerima ning ehitama soomusjõude. Ta ehitas soomusrongid ja soomusautod; käis nendega ise rindel lahinguid löömas ja kõrvaldas osutunud puudused oma töökojas parandades püsse, kuulipildujaid ja kahureid.

17. detsembri mässukatse Tallinnas juhtis tema tähelepanu merejõudude nõrkusele. Sellest päevast peale siirdub ta merele, kus ta loob, organiseerib, ehitab, teeb vaenlase tagalasse dessante, toetab laevastiku tulega rinnet ja jälle kõvendab oma merejõude. Ta opereeris Salmistust, Tsitres, Loksal, Kundas, Narva-Jõesuus, Krasnaja Gorka, Heinaste ja Riia all.

Joh. Pitka oma mitmekülgse tegevusega Vabadussõjas näitas erakordset iseloomu ja organiseerimise oskust. Ta ei omanud sõjalist haridust, ei maal ega merel, aga ta on puht loova tegurina annud mõlemal rindel vahest enam kui ükski teine isiklikult. Selle juures ei omanud ta mingit aukraadi, ametinimetust ega käsukirjalisi volitusi. Ta läks sinna, kuhu ülesanded teda kutsusid, kus vaja organiseerida ja ehitada, volitused saabusid alles tagant järele ning ta teotses oma nimel — Johan Pitka, lihtsalt Pitka. Ja sellest jätkus.

Tema sõjalised seigad algasid koolipoistega, nooruritega alla kahekümne eluaasta ja lõppesid Briti ilmariigi impeeriumi admiralidega.

Uusim ajalugu tunneb rahvusriikide loomisajajärgult ainult üksikuid selliseid sangareid. Joh. Pitkaga sarnanevana olgu nimetatud Itaalia ühendamise hing Giuseppe Garibaldi.

Sõja järel ei kohanenud tema omakasupüüdmatu patrioodi iseloom parteipoliitiliste menetlustega. Ta jäi sõduriks ka siis. Asutades „Valve Liidu“, andis ta välja „*Valvet*“ ja „*Eestit*“, milles sarjas meie poliitilise ja majanduselu varjukülgi.

Sellega üritas Joh. Pitka pioneerina osalt ka neid ideid, mida arendavad ERK-id praegu.

Meenutades sünnipäeva puhul tema unustamatuid teeneid Eesti kasuks ütleme talle südamlikumat tänu, õnnitleme tema praegust tegevust ja sooviksime näha teda järeल्पõvede ihaletava eeskujuna.

J. T.

Kas föderatiivne Eesti ?

J. TANDRE.

Suurteks ülesanneteks rakendatakse kõik käepärased jõud ühiseks tööks ja teoks. Kuna ja kus seda pole tehtud, seal on eesmärkide taotlemine viibinud, nõudnud hoopis rohkem aega, sageli koguni asjatut veristamist ning sihid on jäänud saavutamata.

Meie oma kodumaalgi oleme seda ammutuntud tõde tõestanud korduvalt. Muistset iseseisvust ei suutnud meie kaitsta sellepärast, et meie oma jõudusid ei ühendanud õigel ajal. 20. sajandil võitsime selle taas sellepärast, et siis panime õigel ajal välja oma jõudude maksimumi. Ärkusaeg teostus suure mürina ja tormiga. Sellepärast, et rakendasime selleks kõik kõlblikud jõud. Asutasime E. Aleksandri kooli, Kirjameeste Seltsi, E. Kaubalaeva Seltsi „Linda“ jne. Need kõik lõhkusime aga sellepärast, et läksime tülli omavahel.

Kas meie tänapäeval ei kipu kordama neidsamu vigu? Kas praeguse ajastu ülesanded pole küllalt suured, et vajaksid kõigi ühisejõude? Kas meie aga jällegi ei löhu ja killusta endid asjatult?

Mõtlen paljust jõudude diferentseerumisest, rääkida tahan vaid ühest — *meie maakondlikest koondistest.*

Vist saarlased olid Tallinnas esimesed maakondliku koondise loojad. Neist oli vaid kuulda, et nad on organiseerunud, teevad aastas kord või kaks lõbusaid koosviibimisi ja ei midagi rohkem. Kedagi nad tülitanud ei ole, ega ole seda ka tahtnudki.

Saarlaste eeskujul hakkasid organiseeruma ka mulgid 1934. a. jaanuaris. Paarikordse koosviibimise järele registreeriti ka 9. novembril 1934. a. „*Mulkide Selts Tallinnas.*“ Juba organiseerimisajal kandus õhku midagi närvilist ja ähvardavat. Mulkidest kuuldus tihedamini kiitvalt, ülistavalt ning teiste maakondlasi halvustavalt — kõike seda muidugi nende endi suu läbi. Varsti kandus selline ennastsalgav enesekiitus trammi, raudteele, teatri publikusse ja perekondlikele suletud koosviibimistele — mis teie, vaata meie, mulgid! Olen näinud selliseid piinlikke situatsioone korduvalt, mis on häirinud isegi heade perekondade läbikäimist.

Sellele järgnesid kuulutused ajalehis: — mulgi-noormees või neiu otsib kohta. Perekonnaseisuaametid jagasid mulgitunnistusi, kus esineti ka saksakeelsete soovidega. Viimaks tõusis avalik kõmin linna volikogus: kas Tallinnas kohasaamiseks on vaja mulgi kõrvu või nina? (Mõnda asutisse soovitati mulgist direktorile ametnikke: küllap leiata temale koha, ta on ju mulk!)

Ei saanud õieti aru, mis on toimumas.

Mulgid ise ka midagi muud ei lausunud, kui et nemad on see Eesti äravalitud iisraeli rahvas, kes on teel Kaananimaale. Uskuda ei tahtnud kõrvu. Kuidas võiks see nii olla? Rahvus- ja riikliku terviku ning kodu- rahu nimel katkestasime riigivanema valimised, likvideerisime kõik poliitilised parteid ja saatsime puhkusele riigikogu. Sellesama pärast oli ka päevakorral üliõpilasorganisatsioonide likvideerimine.

Korruga, ignoreerides öeldut, üks rikkam, aga rahvaarvult iseene- sest väljasurev maakond keerutab oma hüvanguks nii paksu tolmu, nüüd, üks sisemise kui ka välise pinge pärast peaksid kõik mõistlikumad kodanikud hoiduma eriti kokku...

L. a. jõuluks ilmuski see, mida oli oodata: „*Mulkide Seltsi Tallinnas*“ väljaandel „*Mulkide almanak.*“ Viimane oma sisu ja tooniga kiinnitab kõike seda, mis ennustas tema kolmeaastane eelmürin.

Enne kui asun arvutama almanahhi, mainin üht olulist asjaolu. Praegune riigivanem K. Päts ja Kaitsevägede ülemjuhataja kindral J. Laidoner — on meie iseseisvuse aja suuremaid mehi. Seda tunnustab iga eestlane, olgu nad pilgul nende poliitikaga rahul või mitte. Nende pildid on ka almanahhi esikülgedel. Aga neilt kummaltki pole saadud väljaandele kaasa õnnistust, mida nad muidu pole kunagi keelanud üld- kasulikele üritustele. Sellest järeldan, et need kaks vastutavat härrat pole seda kiitnud heaks. Nende avalik mulgiks tunnustamine ei anna neile enam midagi juurde. Küll aga on nende pildid pandud teenima üle- jäänud MULKIDE SELTSI 220 liiget — vähemat venda.

Almanahhi toimetaja L. Kahkra lausub eessõnas muuseas järgmist: „... ehk järgnevad meile samalaadilise elurõõmsa algatusega ka saar- lased (nemad ju algatajad olidki), tartlased, virulased jne., mis toob ellu „võistluse naabrikülaga“, aga selles sünnib edu.“ Pisut edasi „Aidaku

käesolev teos kaasa sõpruse ja üksmeele süvendamiseks ja kindlustamiseks kõigi eestlaste vahel.“

Kummalised soovid. Võistlus naaberkülaga soetas küll edukalt veriseid päid piiblipühadel ja laatadel; parteidevaheline võistlus viis meid anarhiasse, võistluse himu meelitas vapsidki lagedale, tudengid võistlevad rapireide ja püstolitega. Millist õnnistavat sõprust võiksid süvendada maakondade omavahelised võistlused sellisel kujul?

Mulkide Seltsi esimees lausub oma pühenduses „... *mulkide esivanemad — Sakalamua mehed — Lembituga eesotsas on teiste seas etendanud juhtivat osa. Mis ime siis, et nende järglased mulgid eestlaste ärkamisajal uuesti esimestena rahvuslikule iseteadvusele jõudsid.*“

Uurimise tulemused ei luba Muinas-Eesti vabadusvõitluses jätta mainimata saarlaste osatähtsust, mis oli suurem mulkide esiisade omast. Samuti ei olnud Eesti ärkamisaja vaimsed isad mitte mulgid. Seda polegi vaja uurida, vaid avada Eesti Biograafiline leksikon. *Fr. R. Fählmann* sündis *Järvamaal*, Koeru khk. Hao mõisas. *Fr. R. Kreutzwald* sündis *Virumaal*, Kadrina khk. Jõepära mõisas, *J. Hurt* sündis *Võrumaal*, Põlva khl. Himmaste külas. *C. R. Jakobson* sündis *Tartus*, Ülikooli teenija pojana, tema isa oli Võrumaa päritoluga.

Kas saaksime kujutella Eesti rahvuslikku ärkamist üldse, kui unustame need neli mitte-mulki; või peab Mulkide Seltsi esimees neid mulkideks. Igaks juhuks on *C. R. Jakobsoni* pilt paigutatud almanahhi. Jah, *Köhler* sündis *Viljandimaal*, aga tema ärkamine toimus peale „Kalevipoja“ ilmumist, siis, kui ärkamine ei olnud enam eriliseks vooruseks. Ka *J. W. Jannsen* sündis *Mulgimaal*. Tema osa ärkamisajas on seni hinnatud mitmeti. Mainitud kaks nime ei olnud sellevõrra äratjad, kui äratatud. Mulgis esines veel mitmeid kohaliku tähtsusega tegelasi, nagu omas neid pea iga maakond.

Praegusest ajast loetakse üles kõik keskpärased ja alla sellegi mulgi päritoluga värsisepad, kes kindlasti oluaksid oma isa talus õigemal kohal. Sellest tuletub vägisi, et meie kirjanikud, klassikud on pärit, peale *Kitzbergi*, kõikjalt mujalt, aga mitte Mulgist! Aga mulgid tunnustavad omaks kogu ärkamisaja au, nagu seda on ette leierdanud ajaloo õpikud *Willem Reimannist* peale.

Muide sisaldab almanahh päris huvitavaid kirjutisi mitmelt autorilt. Nagu *O. Looritsalt*, *A. Annistelt*, statistilisi andmeid *A. Pulleritsalt*, *M. Raamotilt* ja *dr. J. Wilmsilt*. Aga pea kõik peavad oma kohuseks vahetevahel lüüa üleaisa. Näiteks lk. 28. lausutakse „*Mulkide saavutused pole mitte looduse lahke and, vaid mulkide suure töö ja vaeva vili. Ei malk pole varasid hankinud kergelt ...!*“

Selles ja paljudes muudiski kirjutustes on mulkide jõukuse, uhkuse, jonniga, vahvuse jm. heade omaduste arengu eeldused hoopis unustatud. Vaimse, majandusliku ja sotsiaalse iseseisvumise eeltingimuseks on vastuvaidlematult majanduslik jõukus. Ja mulgid omavad võrreldes teiste maakondadega ekstraklassi maid. Selle määrab silm sama hästi kui boniteerimisandmedki. Kuidas võiks siis võrrelda *Viljandimaa* suur-talude jõukust *Harjumaa* paepealsete pisitaludega? Eks samades mõõtu-des kasva vaimnegi mina. Mis ime siis, kui hiir viljasalves läheb rammu, aga põõsa all võitleb näljaga.

A. Pullerits võrdleb *Viljandimaa* jõukust *Järvamaa* omaga, mille põhjapoolne osa on öieti üks suur „*Vargamäe*“. Loodus, mõisnik, välis-

konjunktuur ja Eesti agraarkrediit — kõik on annud Viljandimaale oma lahke osa. Seda kõike mulgid kas ei ulatu ise nägema või demagoogiliselt ei taha näha. Nad panevad kõik oma aju ja käsivarre arvele, unustades looduslikud tingimused hoopis.

L. Kahkra teeb ka enne-maailmasõjaaegse eestlase au mulgi monopoliks. „*Mulgimaal etendas autunne raha laenamise ja võla tasumise juures kaaluvat osa.*“ Olen aastaid kogunud rahva traditsiooni ja veendusid, et paljudes maakondades, ka Mulgis, oli isiklik krediit kõikjal auasi. Kui keegi salgas oma võla, siis kõneldi sellest kogu kihelkonnas kui roimast. Nii oli see kogu rahvuslik voores ja miks peaksime selle nüüd loovutama ainuüksi mulkidele!

J. Lepiku kirjutus „Mulgid ja nende pealinn“ pajatab mulkide destrueerivast jonnist juba elulähedasemalt: „*Ei mulk või teist mulki kannatada, vähemalt oma kodas Mulgimaal mitte. Ja jumal hoidku, et sind su enda kodas käsutaks teine mulk!*“

Mulkide üksteise mitesallimine pole kahjuks piirdunud mitte ainult Mulgimaaga, vaid see on häirinud kogu meie avalikku elu aastakümnete kestel. Tõpuhta mulgi kehastaja, Lõuna-Eesti poliitikamees Jaan Tõnisson, on sallinud Tallinnat siis kõige vähem, kui siin asusid juhtima mulgid. Eks see ole senigi tohtnud Tallinna ja Tartu vahelist vaenu. Tartu mulgid ei kannata Tallinna mulke mitte sellepärast, et viimased teeksid halba poliitikat. Ei. Nad ei kannata üksteist kui mulki. Kui seal praegugi virgutatakse nooremaid tegema Tallinna meestele „tuult“, siis pole see midagi muud kui iidse „Kukesoolika“ (Holstre) ja „Seanahkade“ (Tarvastu) meeste omavaheline kemplemine etnograafilistes piirides.

Enamik almanahhi autoreid pajatab mulkide ürgsest elujõust, aga dr. Juhan Vilms kardab tõsiselt (lk. 50—52), et mulk sureb välja. Ta on jäänud elujõuetuks, sigimatuks raugaks. „*Viie aasta (1927.—1931. a.) sündivuse keskmine oli Mulgimaal 1000 elaniku kohta 17,7 sündi. See on kõige madalam sünd Eesti maakonnis. Riigi keskmine oli 19,8 sündi.*“ Edasi ta tsiteerib „*Eesti iseseisvuse ajal on Viljandimaa rahva arv vähenenud 5.248 võrra, mis on jällegi rekordne...*“

„*Viljandimaal on ühes vallas 90 talu ja nende peremeestest 61 vanapoissi; Uue-Karistes on 120 talu ja 90 vanapoissi-peremeest.*“ 8% rahvarvu vähenemisest kõnelevad ka 1936. a. sünni- ja surmaandmed Mulgimaalt.

Kurb. Kuuekümmne viie tuhande elanikuga Mulgimaa muutub asja nii edasi minnes ühe sajandi jooksul suureks kalmistuks, mille üle lehvib uhke mulgi vaim!

See on ju Kartaago saatus!

Seal peaks väljasuremise vastu rakendatama aegsasti sunnivahendeid. Kuna aga mulk mulgi seadusi ab ovo ignoreerib, siis on ainsaks vahendiks sisekolonisatsioon ja Mulgimaal on au saada Setumaa provintsiiks.

Oletame nüüd, et mulkide koondis teotseb edasi samas vaimus ja reklaamib end samade stiilivõtetega, mille siht on ilmselt kratopoliitiline. Teiste maakondade päritoluga inimesed tõrjutakse kõrvale ja alavääristatakse lihtsalt sel põhjusel, et nad pole sündinud õndsakstegeval Mulgimaal. Tekib surve, millele luuakse vastusurve. Ka teised maakonnad peavad organiseeruma puhtbioloogilistel põhjustel. Nii tekib üldine maakondade omavaheline võitlus, mille deviisiks oleks vähemalt —

maakond ja linn omameestele! Teised, kui esialgu nõrgemad, koaleeruvad ja algavad võitlust sihiga võõrad maakonnast ja selle linnadest välja. See on ju asja loomulik tulemus. Mis näo mulgid siis teevad, kui Harju ja Tartu maakonnad kasutades samu võtteid hüüavad: mulgid Tallinnast ja Tartust välja! Eks see ole kodusõda tema algastmes. Järvakad organiseeruvadki ja, nagu nad ise ütlevad — vastukaaluks pealetükkivatele mulkidele. Liikumas on ka harjukad ja tartlased. Loomulikult tuleksid siis kõik sulgeda. Aga palju see enam aitab! Meie ühiskond, eriti intelligentne, on uute tarbetute organisatsioonidega veel enam killustatud ja omavaheline vimm kasvab.

Nii viisi jõuaksime välja Eesti maa-ala ajaloolise saatuse juurde, et iga maakond teotseb kui sise- nii välispoliitiliselt omaette. Eks muistne Eesti langenud sellepärast, eks sellepärast langenud Vana-Liivi ordu ja sellepärast rullus 1918. a. detsembris vaenlane üle kolmveerandi Eesti pindala, et meie jõud ei olnud ühendatud ja iga maakond pidas umbes kuu aega sõda omal käel.

Seni oleme oma sisepoliitilise kriisi ajanud halva põhiseaduse süüks ning sisendanud usu, et inimesed on head. Mis lausuda nüüd? Ükski põhiseadus ei käsi organiseerida Eestis maakondade föderatsiooni. Eks see ole inimeste vastutustundetud, mis kisub rahva sisetülde teele. Iga kange mehe tegu ja tööd tunnustame niigi. Saagu igale tema õige osa, kõrge koht, au ja palk; jätkugu igale tema võimetekohane rakendus isamaa teenimisel, aga ärgu serveeritagu palju kirutud parteide pahesid uuel kujul. Sellega meie ei ehita, vaid lõhume. Kui vajame äkki ühist rinnet, kes lapib ja liimib siis jälle kõik segipaisatu?

Meie maakonnad ei erine üksteisest nii oluliselt, et neil peaksid olema väljaspool oma seltsid ja koondised. Kui neid nüüd luuaksegi, siis mitte kultuurilistel sihtidel, vaid võitluseks hegemoonia pärast. Ja sellistena kuulugu nad likvideerimisele.

Põllutöölise küsimus rahvamajanduslikul taustal.

M. KULDKEPP.

Jõuda selgusele, kas meie põllumajanduses praegu valitseb inimtööjõust puudus või küllus, on põhilise tähtsusega. Esiteks on see vajalik põllumajanduse enese korraldamise pärast. Teiseks seepärast, et kaudsest põhjendatakse välistööliste importimise vajadust ka põllutööliste puudusega. Arvatakse nimelt, et see pidurdaks põllumajanduse arengut, kui sealt veelgi ära tõmmata inimtööjõudu.

Kui peaks selguma, et inimtööjõu puudus põllumajanduses on tõesti üldine ja absoluutne ning palgatase sellejuures küllalt kõrge, siis mitte ainult ei tuleks ebasoovitavaks pidada tööjõu maalt pagemist, vaid peab ühtlasi otsima abinõusid, kuidas katta puuduvat osa. Kõige tõhusamaks ja kiiremaks vastumürgiks on sel juhul muidugi välis-hooajatööliste sissetoomine.

Selgub aga, et põllumajanduses inimtööjõust puudust ei ole, või on see puudus lokaalse ja relatiivse iseloomuga, palgatase pealegi tunduvalt

madalam tööstustöoliste palgatasemest ja kohati ilmneb veel teravat tööpuudust, siis sel juhul pole meil mingit õigust takistada linnastumisprotsessi, s.o. inimtööjõu voolamist tööstustesse, vaid peame seda mõnelt alalt isegi soodustama. Ühtlasi langeksid sel puhul ära kõik põhjendused kaevandustöoliste impordi suhtes, mis tehakse *põllutöoliste puuduse* arvel.

Võidakse küsida, et kas see juba ükskord selge pole, kas meil põllumajanduslikul alal on rahvast vähe või liigselt. Kas pole ülearune jälle kord seada küsimus: *kas tööluste või töö puudus?* Sellest küsimusest on kirjutatud ja kõneldud niipalju, et see tõesti näib ülearusena, ometi on isegi juhtivates ringkondades arvamused nii diametraalselt vastupidised, et tuleb vist veel palju sõnu kulutada ühise keele ja üldise selguse leidmiseks.

Kahjuks on otseseid ja objektiivseid andmeid põllumajandusliku tööprobleemi kohta võrdlemisi vähe, mistõttu tuleb küsimuse analüüsimisel kasutada teataval määral kaudseid teid.

Üheks võimaluseks praeguste aktuaalsete probleemide kainemaks mõistmiseks on pilgu heitmine analoogilistele olukordadele ajaloos. Sest olgu kohe tähendatud, et praegune nn. „põllutöoliste kriis“ pole sugugi ainulaadne ja enneolematu.

Põllutöoliste puudus on õieti niisama vana kui linnastumine, sest ta on üks linnastumise peamisi kaasnähteid. Kuigi linnade kasvamine ja määratute rahvahulkade linnadesse koondumine meieaegses kujus on võrdlemisi hilise aja sünnitis, on seda tunnud, olgugi teissugustes avalduskujudes, ka vanaaeg.

Linnade kasvamisega on rööbastikku käinud küla tühjenemine. Vanaaegsedki linnad on kasvanud maa arvel. Ja on andmeid, mis lubavad oletada, et iseäranis terav on olnud külade tühjenemise küsimus Rooma languse päevil ja keskaja lõpul. Hilisemal ajal, 17. ja 18. sajandil, on ühes linnade kasvamise probleemiga ka külade tühjenemise küsimus kordkorralt ikka teravam ja laiema käsitluse saanud. On tuntud selle poolest füsiokraatide kaebused põllutöoliste puuduse ja vähenemise üle Prantsuse külas. Francois *Quesnay* kinnitab, et kõik enamarenenud ja energilisemad maainimesed rändavad linnadesse. Omaaegne kuulus majandusteadlane arvas selle nähtuse põhjuseks olevat asjaolu, et Pariisis ja teistes suurlinnades aadel ja kuninga õukondsed raha piirita õhku pilluvad. Küladest väljarändamist linna kinnitavad ka teised füsiokraadid oma kirjutistes, nimetades seda nähtust „külaringkondade rahvalagenemiseks.“ Teisest küljest tõendavad sedasama toleaegsed *Etats généraux'* ametlikud teadaanded kohtadelt, soovitades tarvitusele võtta valjusid abinõusid, et külale kindlustada tarvilik hulk tööjõudu. Siin on selgesti näha, et ajalugu kordub. Meie Põllutöökoja konvendid nõuavad sedasama.

Üldiselt on aga linnastumine eriti iseloomulik uuele ajale, mille areng oluliselt on sõltunud majanduslikest tegureist. Tööstus, kaubandus, uue aja tähtsad leiutised, uute jõuallikate avastamine, liikluse ennenähtamatu areng, — kõik need löid eeldused linnade kasvamiseks. Sellele seltsis veel pärisorjuse kaotamine, tsunftisunni kõrvaldamine, riigiametkonna ja haldusaparaadi suurenemine jm. Samuti linna psühholoogiline ligitõmbevõime, kõrgemad palgad, lühem tööaeg ja vaheldus- ning naudingurikkam linnaelu.

Linnade hoogsam kasvamine Eestis ulatub läinud sajandi keskpaika, millest peale see protsess on kestnud tänapäevani. Põhjused olid peamiselt samased mis mujalgi.

Samal ajal hakkavad mõisnikud tundma puudust ka töökätest. Teorjuse kaotamise ja raharendile ülemineku järel hakkasid mõisnikud oma majapidamisi palgatöö alusel ümber korraldama. Üle minnes ratsionaalsele majapidamisele, hakkasid nad endile soetama tarbvara ja ehitama tööliste elukortereid, mis võimaldas neil pidada moonamehi. 60. aastate aluks kasvas nõudmine moonameeste järele niivõrd suureks, et nende puuduse pärast üldiselt kaevati, mis tekkis sellest, et töölised läksid alles viimase häda sunnil töösse mõisniku ja ta abiliste meelevalda alla. Asi läks niikaugemale, et mõisnike ringidest hakati tõsiselt nõudma saksa põllutöölise importimist, mis leidis Liivimaal ka teostamist. See import laseb soovitud tagajärgedes siiski kahelda.

Tööliste puudus aga kadus peagi, ühelt poolt kasvava vabadikkude proletariseerumisega ja teiselt poolt töötajuste paranemisega mõisas.

Sellel ajutisel tööjõu puudusel oli aga, mis eriti tuleb kinni naelutada, ka teatud progressiivne mõju põllutöö tehnikale, sest ta andis esimese suurema tõuke masinate tarvitusele võtmiseks mõisa majapidamises.

Miks mõisnik varemalt polnud mehhaniseerimisele mõelnud, seda selgitab ülihuvitavalt *Ed. Wilde* oma „*Mahtra sõjas*“, peatüki „*Odav tööjõud*“ all:

„Missuguseid tööriistu näiteks tarvitas suur rikas mõis, mida haritud omanik valitses, oma põldude harimiseks! Just niisamasuguseid, nagu verivaene, harimata talupoeg, kellel ainult tilluke maaribakene käes. Muinasaegsed, nagu õiguslikud olud mõisniku ja talupoja vahel, näitasid olevat ka siinsed sahad, äkked, viljapeksuriistad, piimatalituseabinõud jm. Kõik puust, kõik vilets, toores kodune töö. Kõige vähemadki põllutöömashinad, mida välismaal juba talupoegki tarvitas, puudusid kas täiesti, või suuremalt osalt. Kõik töö tehti käsitsi ära, käsitsi nende ajast maha jäänud abinõudega...“

Kui ta (preili Marchand, M. K.) seeüle oli kord parun Herberti vastu oma võõrastust avaldanud, oli see õlasid kehitades kostnud: „Jah, meie oleme ajast maha jäänud, aga ka seejuures on meie olud süüdi: meil on liig palju odavat tööjõudu olnud — mistarvis siis kalleid masinaid ja välismaa tööriistu osta!“

Nende „odav tööjõud“ oli talupoeg. See oli masin, mis kopikatki ei maksnud, parandusekulu ei nõudnud, vananemist ei kartnud. Mitte odav tööjõud polnud ta, vaid täiesti maksuta. Ta kündis, äestas, külvas, niitis ja lõikas; ta peksis vilja, haris linad, noppis kartulid, ajas viina, niitis lambad, kedras lõngad, kudus kangad, talitas loomad, vedas põllutooted turule — ja kõige selle eest ei nõudnud ta muud midagi kui siilukest maad, mida mõisnikul tarvis polnud. Ta oli tööpäevaga rahul, mis suvel kuni 17 tundi kestis ja ajuti, rehepeksu-ajal, kuni 48 tundi. Ta maksis veel oma piskust, mida tal elusolemiseks vaja oli, oma isandale kümnist — üksnes selle eest, et see temalt sedagi ära ei võtaks. Ta kattis oma ihu takuga — lõuendi ja villa viis ta oma isandale...“

Mis tarvis siis kalleid masinaid ja välismaa tööriistu osta, kui nii tulusat tööjõudu küllalt saadaval!“

Nii kirjutab Wilde Mahtra sõja eelaegadest, kuid siin on mõnigi mõte, mis väärleb tähelepanu tänapäevalgi.

Tagasi tulles meid huvitava probleemi ajaloolise kujunemise juurde, tuleb märkida, et see soodus olukord, mis tekkis vabadike proletariseerumise ja talusulaste hulgalise vabanemisega taludest raharendile ülemineku tõttu, ei kestnud kaua. Proletariseerunud vabadikud ja liigseks muutunud talusulased muutusid päevatöölisiks, kes selleaegse seaduse järgi kuulusid hulguste liiki. Küla surus lakkamatult enesest seesugust elementi välja ja temal tuli muid elamisvõimalusi otsida. Tung linnadesse ja väljarändamise tuhin Sise-Venemaale olid selle seisukorra loomulikuks tulemuseks. See võttis sedavõrd suure ulatuse, et 90. aastate lõpul kirjutas Liivimaa mõisnike ametlik häälkandja toonis, millest kostab meeleheitlik appihüüd, et tööliste puudus mõisa majanduses on läinud üldiseks ja absoluutseks. Selle põllutöölise kriisi üle ei hädaldanud ainult mõisnikud, vaid see oli korduvalt arutusel ka talupoegade hulgas. Ja see kriis ei kadunud niipea nagu eelmine, vaid kestis kuni maa-reformini.

Juba 1875. a. oli küsimus arutamisel Pärnu ja teistes põllumeeste seltsides. Samuti hiljem korduvalt. 1908. a. kirjutab *M. Raud* pealkirja all: „*Eesti põllutöölise ja tema kodu*“ põllutöölise puudusest ja hüüab: „Tööliste puudus! Sel ajal kui sajad perekonnad maalt välja rändavad!“ maalides heledates värvides meie silme ette põllutöölise viletsa sotsiaalse olukorra. Jaan *Tõniss*on oma kõnedes võitleb samuti maarahva linnastumise vastu. Järjest kasvavast põllutöölise puudusest, mis takistab intensiivsemale majandusvormile üleminemist, kirjutab ka dr. *Aleks. Eisen-schmidt* oma uurimuses väikemaapidamise kohta Tartu maakonnas. *M. Raud* teostas pikema ankeedi 1912. a. põllumeeste keskel põllutöölise küsimuse selgitamiseks. Ankeedi tulemused on kokku võetud väga huvitavalt ja ülevaatlikult teoses „*Eesti Kultuur* III“.

Otsides sellele kriisile lahendust rõhutati kõikjal põllutöölise sidumise vajadust maaga ja temale iseseisva kodu asutamise võimaluse loomist. Samuti juhiti tähelepanu põllutöölise sotsiaalsele viletsusele ja raskele elule, mis teda peletab maalt välja.

Pärast maareformi kestis lühikest aega jällegi soodus olukord põllutöölise saadavuses, kuid meie tööstuse taaselustumisel ja põllumajandus-saaduste hindade kerkimisel maailmaturul hakkas möödunud aastakümne keskpaiku jällegi tunda andma põllutöölise puudus, mis tõusis haripunkti kõrgkonjunktuuriaastal 1929. Sealt peale algab põllutöölise palkade langus, kuid sellest hoolimata paraneb saadavus. See kestab kuni 1933. aastani, mil uuesti palgad hakkavad kerkima, kuid põllutöölise saadavus sellevastu läheb tagasi. Selles pole aga midagi imestada, kui tuletame meelde, et maailma majanduskriis algas 1930. a. ja saavutas oma sügavpunkti 1932./33. a., millest peale algab majandusliku olukorra paranemine. Ühes järsu tõusukonjunktuuriga viimastel aastatel käis muidugi kaasas ka põllutöölise saadavuse järsk tagasimine. Kriisi ajal maale siirdunud lahtine element lihtsalt siirdus uuesti linnadesse, peamiselt tööstuslikule tööle, viies kaasa ka põliseid maaelanikke.

Nii võime põhjendatult arvata, et põllutöölise saadavuse kõikumine on tähtsal määral sõltuv linnastumisprotsessi võngetest, mis omakorda oleneb õige tähtsal määral majandusliku (eeskätt tööstusliku) konjunktuuri muudatustest. Tööjõu nõudlus põllumajanduses eneses on vähese

tähtsusega. Õieti on tööstus selleks suureks regulaatoriks, mis reguleerib põllumajanduses tegelevat palgatöölaliste massi. Üksnes suur- ning kesk- tööstuses tõusis (arvestamata ehitustööstust) 1. märtsist 1934 kuni 1. märtsini 1936 tegevate palgaliste arv 9757 isiku ehk 29,6% võrra (32.969 : 42.726). Pärast seda on see protsess veelgi jätkunud.

Enne aga, kui hakkame hindama, kas praegune ulatuslik maaltpage- mine järsu industrialiseerimisprotsessi tõttu mõjub halvasti või hästi meie põllumajandusele, peame selgitama põhimõttelise küsimuse, kas rahvamajanduslikult seisukohalt tuleb eelistada tööliste puudulikkude või küllaldast saadavust. Siin pole kaht vastust. *Rahvamajandusjuhid peavad alati kartma palju enam tööpuudust kui tööliste puudust.* Tööliste halvenev saadavus tähistab tõusvat majanduslikku konjunktuuri, töö- puudus aga kriisi tekkimist.

Et aga töökaite puudus mõnel majandusalal võib takistuseks saada soodsa konjunktuuri täielikule kasutamisele, on samuti selge. Kuid siin me ei saa vaadelda põllutöölaliste klassi omaette, eraldi, vaid peame vaatlu- sele võtma kogu põllumajanduses tegeleva rahvastiku. Sest meil teeb kogu põllumajanduslik rahvastik tegelikult ka tööd. Sääraste härras- klassi kuuluvate protsent, kes käed püksitaskus kõnnivad mööda põllu- veeri, on meil üsna väike.

Nüüd oleme uuesti jõudnud küsimuse juurde, kas üldine maarahvas- tiku arv on viimaseil aastail lüüdnud niivõrd tagasi, et inimtööjõu puudus on muutunud absoluutseks, takistades seega praeguse soodsa majandus- konjunktuuri kasutamist maksimaalselt. Koos *Aereboe'ga* võime öelda, et *tööliste puudus maal ei ole kunagi absoluutne*, vaid relatiivne, mis ühelt poolt oleneb intensiivsuse tõusuvõimalustest põllumajanduses ja teiselt poolt inimese jõudlusvõimest maal. Kui väheneb inimeste arv põllumajanduses, kuid tööhulk on kas jäänud endiseks või veelgi tõusnud, siis see vähem hulk inimesi peab suurendama oma jõudlusvõimet. Esi- meseks vahendiks on siin ratsionaliseerimine ja mehhaniseerimine. Ainult tänu põllutöölaliste puudusele ongi ratsionaliseerimine ja mehhani- seerimine põllumajanduses teinud suuri edusamme, nii meil, eriti aga Lääne-Euroopas ja ülemeremaal.

Kui meil on küllaldaselt saadaval seda, nagu Vilde nimetab „odavat tööjõudu“, siis pole ettevõtjal, s.o. talupidajal mingit huvi investeerida kapitali masinasse. Kuid niipea, kui põllutöölaliste saadavus kahaneb, palgad tõusevad, tasub juba masinate muretsemine end ja ühtlasi haka- takse otsima teid ratsionaalsemale töökorrastusele ja põllupidamissüsteemile üleminemiseks. Kuidas on lahenenud kõik need põllutöölaliste kriisid, mida mainisime eelpool? Peamiselt just ratsionaliseerimise ja mehhani- seerimise teel. Politseilike abinõudega rahva maal hoidmine pole annud tulemusi, veel vähem aga välistöölaliste import.

Eelmist väidet tõestab veel asjaolu, et Eestis pole mehhaniseerimis- aste regionaalselt sugugi ühtlane. Kõrg-Eestis, kus ajaloo kestel inim- tööjõu puudus on alati olnud suurem, on mehhaniseerimisaste tunduvalt kõrgem kui Madal-Eestis, mis tuntud oma põllumajanduslikult ületihe- nenud rahvastikuga. Sinna hulka kuulub ka Petserimaa. Kui võrdleme näiteks, kasutades prof. *Kant'i* uurimusi, alaliselt töötavate taluelanike arvu ühe viljalõikusmasina kohta (1929. a.), selgub, et see Madal-Eestis on üldiselt suurem kui 50, paljudes kohtades (eeskätt saartel, Läänemaal, Viru-, ja Petserimaa idapoolses osas) tõuseb koguni üle 200(!). Ana-

loogiline nähe on üldiselt ka teiste põllutöomasinate suhtes. Vähesse mehhaanilise tööjõu kasutamise tõttu on töö produktiivsus Madal-Eestis eriti madal, kuigi ka üldiselt oleme töö produktiivsuses tublisti maha jäänud teistest põllumajandusriikidest. Kuid meie oleksime veel palju rohkem jäänud maha, kui meie põllumajandus kunagi poleks tunnud tööliste puudust. Kahju, et see pole olnud suurem ja ühtlane üle riigi.

Põllutööliste puuduse kohta tuuakse ette statistilist materjali, mis tugivad peamiselt raamatupidamistalude andmeile. Nende järele on meil umbes 105.000 talu alla 30 ha suured. Need talud tulevad välja oma tööjõududega. Ja kui neis taludes tööjõude kogu võime ulatuses rakendada, siis jääks üle 21.000 mees- ja 21.100 naistöõjõudu. Seda ülejääki aga polevat võimalik kasutada.

Üle 30 ha taludes, milliseid on meil umbes 30.000 tuleb suveperioodil puudu 18.300 mees- ja 19.400 naistöõjõudu. Tööliste puudus on peamiselt Järva-, Pärnu-, Viljandi-, osalt Võru-, Valga- ja Virumaalgi. Kui veel arvata juurde seda, et igal suvel vajab maaparandus ja uudismaa harimine 8000—10.000 tööinimest, siis on olukord hoopis kohutavam.

Niisiis andmed on esitatud 100-lise täpsusega. Mõned põllutöökoja andmed on 100 töötunnilise ja ühe inimeselise täpsusega. See näitab, et andmed on puhtteoreetilised. Miks see on nii? R:pidamise talusid on vähe, ainult 2% talude üldarvust. Sellega tugivad esitatud andmed vägagi kõikuvale pinnale. Asja on nähtud üksiku suurtalundi peremehe silma läbi.

Pealegi pole vajaliste töökäte hulk taludes sugugi püsiv. Produktiivsuse tõusuga või tööhulga vähenemisega pole neil andmeil enam väärtust. Muutused põllumajanduse ratsionaliseerimisega võivad tulla ruttu. Teoorjuseaegne talu vajas mitu korda enam inimjõudu kui ostu- isegi raharendi-talud.

Oleks meil selline suur tööliste puudus külas, siis reageeriksid sellele ka tööbörSID. Suveperioodidel on elavnemist märgata vaid üksikuil tööbörSEL. Põllutööliste puudus võib ulatuda ainult sadadesse, mitte aga 37.700. Kui tooksime sisse 40.000 töölist ja mahutaksime nad põllutööle, siis samavõrra oma töölisi peaks otsima tööd mujalt.

Ka ajalehtede kuulutatud räägivad sellele vastu. „Päevalehe“ tööotsimise ja -pakkumise rubriigis esineb suuri hulki tööotsijaid ja nimelt on need maa neid ja poisid. Tööpakkumisi esineb hoopis vähe. Tööpakkumistele saabub sadu kirju. Tööotsijaile vastavad 1—2. Sellest järeldame, et põllumajanduses on pigem tööpuudus ja elamistingimused seal vist niivõrd halvad, et inimesed sealt põgenevad. Kas oleme õigustatud tegema tõkkeid ühele liigile inimestele lähedamate elutingimuste otsimisel?

Praegused tööbörSIDe andmed ei näita seda, et meil oleks põllutöölistest terav puudus, samuti on seda raske välja lugeda Statistika Keskbüroo korrespondentide teateist. Kuigi saadavus on kahanenud, ei tähenda see veel, et paljud põllumehed oleksid tööjõuga jäänud varustamata. Arvestada tuleb siinjuures veel meie seni korraldamata töövahetalitust, mille tõttu kogu aeg ühes maakonnas oli tööliste-, teises tööpuudus. Tõelisest tööturu seisundist saame objektiivse ülevaate alles siis, kui saame hästikorraldatud ja painduva töövahetalituse aparadi.

Kuid üks on kindel, *meie ei tohi igatseda tagasi kriisiaegset olukorda tööturul, s.o. et põllutöölisi oleks saadaval küllaldaselt.* See oleks sisuliselt tööpuudus, mis talvisel hooajal muutuks eriti teravaks. Peale selle

võtaksime stiimuli, mis virgutab põllumehi ratsionaliseerimisele. Meie põllumajanduse heakäekäigu ja võistlusvõime huvides oleks see täiesti lubamatu, sest progressi asemele astuks regress. See peaks vist olema käegakatsutavalt selge.

Väärib tähelepanu, et just viimaseil aastail on põllutöomasinate turul valitsenud enneolematu elevus. Kas peaksime selle nähte üle kurvastuma ja masinate asemele hakkama linnast maale vedama inimesi? Rahvamajandusjuhtide soov peaks olema otse vastupidine ja tuleks ratsionaliseerimis- ja mehhaniseerimisprotsessi igati soodustada.

Iseäranis oleks vaja elu tuua neisse rahvamajanduslikult surnud aladesse, kus elatakse veel isaisade viisi naturaalmajapidamise alusel, kus turuproduktioon on minimaalne ja töö produktiivsus äärmiselt madal. See kehtib peagu kogu Madal-Eesti kohta, Kõrg-Eestis aga eriti Petserimaa kohta. Neil aladel on rahvastik üle tihenunud, inimestel puudub võimaluski oma tööjõudu produktiivsemalt kasutada. Rahvastik peaks seal hõrenema ja väiketalude tükeldamise asemele astuma nende liitumine. Sellega vabaneks neilt aladelt suurel määral inimtööjõudu, mida edukalt saaks kasutada tööstuses.

Järgnevalt peatume veel elamistingimuste juures. Väidetakse, et põllutöölise palgad on praegu küllalt kõrged ja talupidajate majanduslik kandejõud ei luba kõrgemat palka maksta. See on aga ainult osaliselt õige. Kõrgemat palka ei suuda maksta need talupidajad, kus algeliste tööriistade tõttu töö produktiivsus on madal. Neil on raskusi isegi praeguse palgatase juures tasuvalt teenijat pidada. Teisiti on see, kaugelt teisiti, ratsionaalselt korrastatud suurtalundite juures.

Halvem lugu on aga teiste töötingimustega. Kuigi näiteks põllutöölise päevapalga loeme võrdseks tööstustöölise omaga, siis sisuliselt nad seda ometi ei ole. Esiteks on põllutöölise päev tunduvalt pikem tööstustöölise omast, seetõttu on ühesuguse päeva- või kuuteenistuse juures tunnitasu siiski hoopis madalam. Peale selle on sotsiaalsed tingimused meie põllumajanduses veel praegugi väga halvad. Põllutööliline on peagu täielikult peremehe meelevalle all, kes teda piiramatult püüab eksploateerida. Põllutöölisel pole võimalust elada oma iseseisvat elu, perekonda asutada, tarbvara muretseda jm. Kortserid on üldiselt väga viletsad, või neid pole töölistele eraldi üldse olemas. Kui välistöölised asetada samadesse tingimustesse, siis vaevalt nad lepiksid sellega. Neist küsimusist aga on niipalju kõneldud, et asjata on siinkohal seda veel pikemalt hakata seletama.

Peale raskete elamistingimuste on põllumajandusliku töö juures üheks suureks miinuseks veel tööjõu nõudluse hooaegne kõikumine. Kui kõneldakse põllutöölise puudusest, siis harilikult mõeldakse selle all suvehooaega. Senini vististi veel keegi pole julgenud väita, et meil ka talvel oleks põllumajanduses töökätest puudus. See oleks ka väär, sest kõik andmed lasevad oletada, et meil talvel valitseb ka põllumajanduses tööpuudus.

Üksikuid kuid tööjõu nõudluses võrreldes selgub, et kõikumine on harukordselt suur — ümmarguselt 2,5-kordne: kõige madalam veebruaris — 13 töötundi (Põllutöökoja raamatupidamistalituse andmeil) 1 ha tulundusmaa kohta, kõige kõrgem juulis — 33 tundi ühele ha-le. Üldiselt on talundite töömaht, selle järgi arvestades, suvepoolaastal (mai—oktoober) ligi kaks korda suurem kui talvepoolaastal. *J. Janusson* arvestab,

et suvel töölolevaist palgalisist ei leia talvepoolaastal põllumajanduses tööd umbes 30.000 inimest, mis on rohkem kui üks kolmandik kogu palgaliste (82.204) arvust (1929. a. üleskirjut. andm. järele).

See näitab meile praegust olukorda hoopis teises valguses. Nüüd oleks tähtis teada, kui suurel määral viimastel suvedel tööjõu nõudlus põllumajanduses on jäänud katmata. Või pole see osa olnud üldse nimetamisväärne. Kahjuks puuduvad selle kohta igasugused objektiivsed andmed. Statistika Keskbüroo hangib küll andmeid põllutööliste saadavuse kohta kevadisel põllutööliste palkamise hooajal. Kui need andmed juba kevadise hooaja suhtes kvantitatiivselt on väheütlevad, siis kogu suvehooajal rahuldumata jäänud tööjõu nõudmiste protsenti ei saa meie nende andmete põhjal kuidagi määrata.

Suhteliselt objektiivsemat valgust heidab sellesse küsimusse tööbörside tegevus. Kahjuks on nende senised tegevustulemused põllumajandusliku töövahetalituse suhtes olnud minimaalsed ja seetõttu ei saa me ka siit ülevaadet tööjõu pakkumise-nõudmise vahekorrast kogu riigi ulatuses. Ainukese positiivse erandina tuleb siin mainida Tartu tööbörsi, kus töövahetalitus põllumajanduslikul alal on olnud mitu korda suurem kui kõikides teistes tööbörsides kokku.

Kui aga otsustada küsimuse üle Tartu tööbörsi tegevuse järele, siis selgub, et väited põllutööliste puudusest ei pea paika. Kogu möödunud suve jooksul on Tartu tööbörsil tööjõu nõudmine-pakkumine põllumajanduslikul alal püsinud enamvähem tasakaalus, kusjuures reservina on alati põllutöölisi võimalik saada olnud Petseri tööbörsilt. Seda reservi on aga kasutatud ainult mõned üksikud korrad ja neilgi kordadel on koguni olnud raskusi tööliste töölepaigutamiseks.

Kui nüüd teistes tööbörsides on üsna vähe registreeritud tööjõu nõudmisi, siis võib arvestada, et suvehooajal üldiselt rahuldumata jäänud tööjõu nõudmiste protsent ei ole suur ja kui ta esineb, siis ainult lokaalse nähtena. Kui see oletus on õige ja ka *J. Janusson*'i arvestused peavad paika, siis tähendab see sisuliselt seda, et ka põllumajanduslikul alal valitseb meil talvepoolaastal terav tööpuudus. Paarkümmend tuhat põllutöölise peab otsima tööd teistel aladel või elatama end suvisest teenistusest.

On ebaõiglane hakata üldisi otsuseid tööturu kohta tegema üksikute hooegade või ka üksikute maakondade järele. *Küsimust tuleb vaadelda tervikuna. Ja tervikuna vaadeldes näib olevat kurtmine inimitööjõu puuduse üle põllumajanduses põhjendamatu.*

Võidakse aga väita, et tulevikus on meil ette näha niisuurat töömahu tõusu, kusjuures aga töövõimeliste arv näitab kahanemist, et inimeste puudus on paratamatu, kuigi praegusel momendil meil tööliste puudust ei ole. See võib ju nii olla, kuid tulevikus loodetavat tööliste puudust hakata lahendama tööliste importimisega olevikus on samasugune mõtetus, kui hakata tervet inimest arstima kangete rohtudega kartuses, et ta tulevikus võib haigeks jääda. *Tulevikku tuleb ju muidugi püüda ette näha ja seda arvestada, kuid meie ei tohi seejuures riskeerida kahe-teraga mõõga kasutamiseks, mis meil endil võib hiljem lõigata jalad alt. Konjunktuur võib kiiresti muutuda, tööliste puudus aset anda teravale tööpuudusele ja sel puhul on parem, kui meil on vaja muretseda ainult oma tööliste eest.*

Millele lõpuks tahaksin veel tähelepanu juhtida, on meie rahvaarvu juurdekasvu küsimus. Nagu selgub, annab loomulikku rahvastiku juurdekasvu ainult maa. Põllumajandusliku ala majanduslik kandepind on praegugi üsna madal. Seetõttu on ette näha, et juurdekasvav osa ei leia enesele maal küllalt soodsaid elamisvõimalusi. Võimalusi siirdumiseks teistele tööaladele peab seetõttu olema. Esijoones peaks siin just kõne alla tulema tööstus. Kui aga suleme selle ventiili või koguni tahame inimesi suruda teistelt tööaladelt põllumajanduslikule alale, siis näib, et teeme soodsat eeltööd oma rahva väljasuretamiseks. Kui söödamaa jääb endiseks, sööjaid aga tuleb üha juurde, siis nad lõpuks hakkavad kõik kiduma. *Kui hakkame soodustama sisserändamist, siis asume teadlikult oma rahvust likvideerima, siis oleme kaotanud usu oma rahvuse elujõusse. Kuid see usk peab olema, usk meie rahva elujõusse on primaarseks eelduseks meie rahvuse püsimisse teiste rahvuste peres. Oleks meie rahvusele suurimaks õnnetuseks, kui aitaksime ise kaasa selle usu kaotamiseks. See oleks isegi kuritegu meie rahvuse vastu.*

Kui nüüd kõike eelmist kokku võtta paari sõnaga, siis võime konstateerida, et *üldist absoluutset põllutööliste puudust meil ei ole*. See võib teatud määral esineda ainult suvehooajal, kuid on selgi juhul lokaalse ja relatiivse iseloomuga. Sellega ühenduses olevad raskused põllumajanduslikul alal on tingitud liiga järsust konjunkturi muutusest, millele pole suudetud veel täiel määral kohaneda. Kuid nagu varemaaegsed kriisid näitavad, on see kohanemine ainult aja küsimus. kusjuures tulemused on olnud meie rahvamajandusele alati positiivsed. Sellelt seisukohalt tuleb vaadata ka käesolevale põllutööliste kriisile. *Välitööliste import põllumajandusse ei ole vajalik. Selle asemel tuleks rohkem rõhku panna põllumajandusliku töövahetamise korraldamisele ja ratsionaliseerimise soodustamisele. Põllutööliste elamistingimusi tuleb parandada.*

Kasvatustlike küsimusi.

P. TURVASTE

Õeldakse, et inimese kasvatamine olla haridusliku tegevuse tähtsaim ja õilsaim eesmärk. See vaade on mitmel puhul leidnud kinnitamist nii ametlikult poolt kui ka õpetajaskonna kaudu.

Koolides teostatav kasvatus on aluseks rahvakasvatusele, mille vajaduses ei saa olla mingit kahtlust. Sepärast peaks olema endastmõistetav, et mistahes suured koolireformid jäävad pealiskaudseiks ega ole määratud püsima, kui nad pole teostatud olulisima, nimelt kasvatuse vaatekohast.

Kui see printsiip on meil võetud quasi lähteks hariduslike probleemide käsitlemisel, siis järeldused peaksid olema küllaltmääratavad meie haridusliku avaldustes. Kahjuks tuleb nentida, et ei avalik ega ametlik mõtlemine, niipalju kui see selgub korraldustest, kongresside ja koosolekute referaatide ja sõnavõttude kaudu, pole avaldanud rahvakasvatuse nõuet kuigi määravalt. Kõik sümptoomid äratavad kahtlust, kas rahvakasvatust on kunagi tõsiselt võetudki ja kas on üldse selge, mida rahvakasvatuse all tuleb nõuda.

Olgu need sümptoomid siinkohal nimetatud.

Kui läbida mõttes viimastel aegadel peetud õpetajate-päevi ja kongresse, neid arvukaid referaate ja innukaid sõnavõtte, selgub kokku võttes, et meil on käsitletud peamiselt õpetuslike küsimusi (õpperaamatuid, koolide, samuti eriainetes kavu ja meetodeid jne.).

Sellega pole öeldud, et õpetajaskond pole alati mõelnud kasvatusesele, kuid kasvatus on endastmõistetavusega alati koos õpetuslike probleemidega käsitletud, milles veendume pedagoogilisi ajakirju sirvides. Et kasvatus on teostatav ainult õpetuse najal s.o. teatavate oskuste ja teadmiste, teatava ainese pinnal, on üldiselt õige. Kuid ei või sest teha järeldusi, nagu ei saaks õpetust kitsamas mõttes, s.o. tutvustamist teatud uute absoluutsete mõistetega, esemete ja liigitustega käsitada peamiselt kehalise ja hingelise treeningu seisukohalt.

Vaadeldes, milliste vahenditega on tänini püütud juhtida õpetajaskonda kasvatuslike ülesannete täitmisele!

Kasvatuslike ülesannete korduva meenutamise ja igasuguste aruannete lisamisega ei saa kõrvaldada puudusi, mille põhjused juurduvad rahva mentaliteedis, mineviku oludest kujundatud. Rahva arusaamine kasvatuses vajadusest avaldus vanas hariduspoliitikas, koolikorralduses, õppetöö teoreetilisuses (kuidas rahvas — nõnda kool). Distsipliini ja väliseid kombeid on juba kergem külge pookida — see on olnud nõudmiste valjustest. Ja see oli peaaegu kõik, mis kasvatuses leidnud praegugi hindamist õpilase tunnistuslehel.

Ankeedid, kui nende täitmine mingil määral ei avita õpetajat — klassijuhatajat tema kasvatuslikus töös, pidurdavad ainult õpetajate süvenemist oma ülesannetes. Tõepoolest — klassi aritmeetiliste keskmiste väljaarvamiste abil õpilasi kasvatada ei saa, selleks peab iga üksikut õpilast palju avarama pilguga vaatlema, ja õpilaste individuaalsete vaatluste korraldamiseks on koolidel omad meetodid. Milleks nuhelda õpetajaid järjest uute, paberlike ja vaimunürivate tööde lisamisega? Sellisest tööst võiks naudingut tunda ainult bürokraatlik vaim, mille eest peaks õpetajaskonda kaitstama.

Hariduslikest küsimustest on alati olnud ja vist jäävadki esikohale tunni- ja õppekavade probleemid.

Kavad moodustavad koolihariduse raamistikku, toese, millele kinnitub elav liha ja millesse tuleb puhuda elustavat vaimu. Gümnaasiumide tunnikavade eelnõust selgub, et mõned kasvatuslikult väga tähtsad ained pole leidnud küllaldast hindamist — näiteks joonistamine ja muusika, mis on jäetud võrdlemisi tähele panemata ja võimlemine, mille vähese tundide arvu (2) juurde tahame nähtavasti püsima jääda. Algkooli kavade kohta on iseloomustav kodulootundide taandamine, mis tähendab õpetajate meetodilise vabaduse piiramist.

On siiski olemas erand meie suhtumises kasvatusesse — nimelt kiriklikud ringkonnad avaldavad rohkem huvi ja survet koolikasvatuse töstmiseks kristlik-eetilises vaimus. Kuid peame küsima, kas selle huvi põhjuseks on õpilaste hingehüve taotlemine, sest sel juhul tuleks kriitilisemalt võtta usuõpetuse sobivust mõningate õppeainetega, mille sihiks pole just mitte isiklik hingeõnnistus. Kui näiteks niihästi sõjameeskasvataja kui usumees oma ülesandeid teostaksid täie veende ja intensiivsusega, kas siis poleks suur „tohuvabohu“ õpilase hinges vältimatu? Ei julgeta seda küsimust puudutada, kuidas mõlema õpetusi tuleks kooskõlastada noorsoo-kasvatuse vaatekohast.

Kuid murrang on tulemas ja kasvatusel kasuks; selle esimesed tunnused on klassijuhataja-tundide seadmine (projektis veel) ja suuremad vabadused gümnaasiumide tunnikavade suhtes (valitavate ainete suurendamine sunduslike õppeainete hulga arvel). Klassijuhataja-tunnid seavad suuri kasvatusel nõudeid õpetajaile. Tuleb ära oodata, missuguses vaimus neid tunde hakatakse kasutama.

Eeltoodud näidetest põgusalt koostatud visand meie haridusel mõttekäikudest osutab järgmist:

Meie haridusküsimustest huvitatud ringkondades kasvatuslikud nõudmised üha suurenevad, ja see toimub seoses õpetusega õpetuse ja kasvatusel sarnastamise suunas n.ö. „kasvatava õpetuse“ tähe all. Tähen-datud seoses kasvatus on mõeldav õpetuse osana, õpetuse meetodina, kuid mitte ümberpöörduvalt — õpetus kasvatusel teenistuses olevana. Kooli-kasvatus on üksikute eriainetel õpetajatel-kasvatajatel koolitöö kogumõistet ja kasvatusel tulemused s.o. mõju õpilasel arengule, oleneb eri õpetajatel vastukäivatest ja üksteisel täiendavatest kasvatuselikest vahenditest, kus-juures lõplik seisukoht õpetajatel erivaadatel ja erimõjutustel kohta, mis on tingitud eriainetel nõudeist, jääb õpilasel enda otsustada (kristlik eetika ja bušii-do!) Sääraselt kitsalt — eriainelisel vaatekohalt kasvatuselik mõte pole veel tõusnud kasvatuselike eesmärkidel korraldamisel ja koondumisel, koordinatsioonil ja subordinatsioonil vajadusel tunnetamisel. Võib olla leitakse, et kõik on korras, kui meenutame näitelks kas või ministee-riumi algkooli-õppekavatel eeskuju: kasvatus — on tublidel kodanikel kasvatuselamine, tugevate ja väärtuselike iseloomudel kujundamine jne. Mis või kes on aga iseloomu tublideluse, tugevusel ja väärtusel mõõdupuuk? *Aine õpetaja!*

Koolivõrgu korraldusel alal on tõesti toimunud murrang — nimel on rohkem arusaamisel kutselisel ettevalmistusel vajadusel. On küllalt põhjusi arvata, et seda ümberkorraldustööd juhitalkse praktilisel, töö-mahtu arvestades ja statistilisel andmestikule toetudes.

Selle probleemi kohta meenutame ainult J. Bergvisti sõnu: „Mida lähemal üldharidus liitub kutselisel haridusel, seda mitmekülsemaks ja rikkamaks see muutub. Niipalju kui kutse või kutsumus saab elava ja vastutustundelisel harrastusel ja sellest juhitalva hoolitsemisel asjaks, võib kutse taotleja märgata, kuidas ta kutse juured hargnevad eripooltel ja samas igas kohas kinnituvad ikka rohkemate teadustel aladele, millest igauks nõuab tähelepanu ja tõstavad kutse taotleja üldharidust seevõrra, kuivõrra neile pühendatakse tähelepanu!

Seniste sümptomidel järele, mis tõendavad pigemini hariduseliku mõtte piirdumisel meetoditel ja kutsekooli probleemidel, pole alust ennus-taga ka vastupidist; nimel, et kasvatusel (sotsiaalsel, poliitilisel, rahvuslikul) omistatakse tulevikus suurim väärtus (s.o. demokraatlikus vaimus).

Olukord näib ebamäärasena: majanduselik kriis töö teatava kriisi hariduspoliitikas, mille ületamisel tähelepanu kaldub kiinduma kutselisel haridusel ülehindamisel. Tuleks hoiduda, et praktiline mõtteviis, paari-tatud kristlik-eetilisel maailmavaadatel, ei tuleks vallutama kooli. Selle tulemused võiksid olla riigikorraldusel halvavad (mõtlemel demokraatlikku riigikorda, kuhu teadagi püüame rahvast juhtida). Eesti kool on riigi-kool. Riigi ülesanne pole sugugi muretseda eeskätt kodaniku teenistus-võimalustel eest. Kodanikel vabadustel kaitse on riigi esimene ülesanne.

Ja et kodaniku vabadused mahuvad rahvuslike huvide mõistesse, peame olema teadlikud, et rahvuslikud huvid on kaitstud ainult rahvusriigi püsijäämisega. See vaade on praeguse natsionalistliku ajastu paratamatus. Minevik ja ka olevik on meile küllalt kogemusi andnud.

Kaldumata mõnede suurrahvaste metafüüsikasse, et riik on üksik-indiviidest kõrgemal asetsev organism (meie arvates on riik kodanike jaoks ja kaitseb nende rahvuslikke püüdeid), arvame siiski, et kodanike esimene kohustus enda suhtes on kasvatada end ja lasta end kasvatada oma riigi ja rahvuse kaitsejaks. Ta peab end selleks harjutama ideoloogiliselt, iseloomult ja kehaliselt sundusliku ja vabatahtliku kooliaja kestel.

Selt vaatluskohalt on meil võimalik konkretiseerida ja koondada kasvatuslikke hindamisviise (mida teravamalt eritellakse kasvatusel ja õpetusel eriülesandeid, seda teadlikum saab olla meetodite suhtes), mida tuleks lahendada teoreetiliste teadmiste ja praktiliste oskuste hindamisest. Meie ei hinda ju iseloomu, ehkki sellest kõneleme (mõtegi hinnata näiteks füüsilist või kodanlikku julgust näib meile praegu veel absurdseks). Võib juhtuda, et puudulikult hinnatud käitumise juures on õpilane näidanud nn. kodanlikku julgust, kuid puudulik hinnang langeb õpilase tervele moraali peale, välja arvatud hoolsus.

Kutseline ettevalmistus (õpetus, millega ühineb formaalne kasvatus n.ö. annete arendamine) tuleb lahendada riiklikust kasvatusel, mida tuleks järjekindlalt ja sihiteadlikult teostada ühest keskkohast.

Kasvatuse süvendamine pole vastuolus kutselise ettevalmistuse parandamisega, vaid toetab seda. Töötublidus ei olene ju ainult teadmistest ja oskustest, vaid ka mõningaist psühholoogilistest omadustest, nagu kehalisest ja vaimlisest tervisest ja energiast. Suurimaks puuduseks senises kasvatuslikus süsteemis oli see, et ei kasvatatud iseloomu omandatud teadmiste ja oskuste rakendamiseks. Ja uute teadmiste ja oskuste lisamisega ei kasvatata elus hakkajaid iseloomu.

Lähenedes haridusküsimustele riigi seisukohalt, avanevad vahest võõrana tunduvad perspektiivid, kerkivad uued probleemid või vähe-käsiteldud küsimused omandavad suurema tähtsuse.

1. Üks tähtsamaid küsimusi on, kuidas jätkata kodaniku (s.o. riiklikku, rahvuslikku) kasvatust algkoolilõpetanuile. Kaugelt suurem osa algkoolilõpetanuist (90%) ei siirdu kõrgemasse kooli. Tuleks kaaluda küsimust, kas maarahva poliitilise kasvatusel, rahvusliku ja demokraatliku vaimu levitamiseks poleks tarvis luua erilisi kasvatusasutisi (näiteks rahvaülikooli), mis annaksid maale rahvajuhete eeskujude, ideoloogia ja teo poolust.

2. Intellektuaalse eliidi kasvatamine tulunduse ja teaduse jaoks, mida alustatakse gümnaasiumides, nõuab esiteks kindlaid seisukohti eliidi mõiste suhtes. Kas teadmiste hulk ja vilumus oskuste alal ainuüksi määrab intellektuaalse eliidi kõlvulisuse või peaksime nõudma ka teadmiste ja oskuste rakendamist ja arendamist ning eeskujude riigikodanikuna ja rahvuslasena. Arvatavasti pole apoliitiline ja rahvuslikult inertne intelligents kuigi soovitatav.

3. Väärriks tõesti võtta muutmisele õpilaste hindamisviis. Kui kool peab olema eeskätt kasvatusasutus, siis ei saa teadmiste hinnang õpilase küpsuse määramisel olla ainumõõduandev. Mõningail aladel, mis tugevad kasvatuslikkude väärtuste poolust, peaks teadmiste hindamine

hoopis ära jääma — töövõime hindamise kasuks (näiteks mõned loodusteaduslikud kursused).

4. Õpetajate ettevalmistuses ja valikul tuleks arvestada rohkem riigikodaniku iseloomuomadusi ja rahvuslikku küpsust kui ka kehalist tublidust ja töövõimet. Poeglaste kasvatuse seisukohast peaks eelistatama mehisemaid eeskujusid. (Ei saa kasvatada poeglapsi ja tütarlapsi ühiste kavade järele).

5. Lõpuks tuleks päris tõsiselt hakata hindama ka avalikku ja ametlikku suhtumist õpetajasse. Õpetaja on inimene, kelle elutööks on kasvatuse. Ta pole väikeametnik, kelle aega ülemus võib oma heaksarvamise järele käsutada. Vabaaja kasutamine endatäiendamiseks on õpetaja tähtsamaid kohustusi. Tema poliitiline ettevalmistus pole igakord küllaldane kodanikukasvatuseks. Minevik ei tarvitseks kohutada, sest õpetajaskonna politiseerimise väärnähted sõltusid demokraatliku kasvatuse puudustest ja kõrgemate riiklik-rahvuslike vaatekohtade nõrkusest.

Seepärast peaks igati soodustatama õpetajate edasiharimist ja hoidutama tarbetu töökoorma lisamisest ega ka takistatama õpetaja osavõttu rahvuslikest üritustest.

Ungari rahvuslike noorte liikumine peale Maailmasõda.

Bálasz Somogyi.

Need ungari noored, kes otseselt koolipingist või ülikoolist läkitati Maailmasõtta, pöördusid koju, nii noored kui nad ka olidki, rikkalike kogemustega. Kodus tabas neid kommunismi hirmuvalitsus; on arusaadav, et need kogenud, raske katsumisaja üle elanud noored ka siin agarasti tööle asusid noorte organiseerimiseks rahvuslikus suunas.

Esimesed säärased organisatsioonid loodi ülikoolide juures *relvastatud pataljonide* näol, mis kaitseorganisatsioonidena aitasid kaasa üldise rahu ja korra loomisel. Hiljem, mõni kuu peale revolutsiooni, osutusid need relvastunud organisatsioonid üleaarusteks ja nendest kujunesid aegajalt kodanlikud organisatsioonid.

Enne maailmasõjaaegsed vanas liberaalses vaimus teetsenud üliõpilasseltsid ei olnud suutelised organiseerima ega juhtima rahvusideoloogiast haaratud noori suures, küllalt raskes, rahvuslikus ülesehitamistöös. Nii oli arusaadav uute organisatsioonide tekkimine, kus juhtivat kohta omasid puht ungari päritoluga üliõpilasseltsid.

Esimene selline organisatsioon oli „*Turul*“ liit, kuhu kuulusid kogu maa ülikoolide, akadeemiate ja kõrgemate koolide üliõpilasseltsid.

Sõna „*Turul*“ tähendab ühte rahvaluules esinevat ja üliloomuliku jõuga varustatud lindu, kes saadab magyari ratsanikku võitlusse.

„*Turul*“ liidu lipp hõlmab enamiku üliõpilasi, vaatamata ende usule. Loomulikult tulevad arvesse ainult ungari noored. (Juudid mitte.)

„*Turul*“ liit omab juhtivat osa ungari üliõpilaselusel ja seisab esikohal veel praegugi. Tema sihiks on: rahvustunde kasvatamine, sotsiaalsete küsimuste selgitamine, kultuuri harrastus, töölaagrite korraldamine, välismaareisude organiseerimine, rahvusvaheliste sidemete loomine, üliõpilasajakirjade väljaandmine jne. jne. „*Turul*“ sai seega rahvuskonventsioonide ja noorungari natsionalismi kindluseks. „*Turul*“ liitu kuulub üle 15.000 liikme, kaasa arvatud ka akadeemiate vilistlased.

Ühes „Turul“ liidu asutamisega tekkis ikka rohkem ungari üliõpilasorganisatsioonid. Neist tähtsamad *MEFHOS* (nimi koosneb pika tiitli esitähtedest) koondab teaduskondade juures asutatud vanu nn. abiandmisseltsi ja omas võrdlemisi suuri teeneid 20-ndail aastail. Nüüd aga teotseb veel keskmise tähtsusega administratiivasutisena.

Katoliiklike üliõpilaste selts, siia kuuluvad mitmed usulised seltsid ja ringid, siis *protestantlike üliõpilaste selts* hõlmab protestantlike üliõpilasi, *territoriaalne selts* hõlmab Trianoni rahulepingu põhjal kaotatud Ungari maa-aladelt põgenenud üliõpilasi.

Vanu ungari üliõpilaste selts on Ungari *kõrge-kooli spordiliit*, mille moodustavad Ungari ülikoolide ja kõrgemate koolide juures asuvad spordiseltsid. See liit juhib ühtlasi akadeemilist sporti.

Polütehnikumi juurde asutati Turul'iga väga sarnane „*Hungária Ühing*“, mis omab samuti silmapaistvat osa üliõpilasliikumises.

Vahepeal tekkis veel katoliiklike üliõpilaste selts „*EMERICANA*“, sõltumatu eelmainitud Katol. üliõp. ühingust. Selle organisatsiooni sise-elu omab tseremooniat ja sellesse kuuluvad kannavad eraldustunnusena vormimütsi.

Lõpuks 1931. a. asutati Dr. vitéz Bánsághy Gűrűgy'i (praegune riigipäeva saadik) poolt *MNDS* — kõikide üliõpilasseltside keskorganisatsioon, välja arvatud *MEFHOS* ja *EMERICANA*. Seega on antud lühike kirjeldus ungari üliõpilasorganisatsioonidest ja nende seltsidest.

Aastate vältel on vanad liikmed — vilistlased, järkjärgult sammunud ellu, asutanud uued seltsid, edendanud teotsemist rahvuspoliitilises vaimus.

Sääraseid seltsi tekkis:

Ungari Tuleviku Selts (Magyar Jűvű Szűvetsűg) teotseb tänini ja on ungari intelligentsete noorte juhtivaks organiks.

Rahvuspoliitiline Selts — (Nemzetpolitikai Tarsasűg).

Isamaaarastuse Selts (Honszeretet Egyesűlet) jne.

Ministerpresident Gűmbűs'i ajal juhtivaist organisatsioonest võrsunud „*Reformnemzedűk*“ (Reformi generatsioon) űritas rahvuspoliitilisi ja laiaulatuslikke sotsiaalreforme. Műjutatud sellest organisatsioonist alustaski Gűmbűs oma reformipoliitikat ja saatis laiali vana parlamendi. Reformnemzedűk'i juhiks oli praegune tööstus-kaubandusminister Geza Bornemisza. Valitsuse reformide elluviimisega haihtus ka Reformnemzedűk'i tähtsus. Tema nõrgenemisele aitasid kaasa ka sisemised lahkkelid ja killunemised.

Tänapäeval toimetavad juhtivad intellektuaalsed űhingud ka mõningaid ajakirju. Esmajűrjekordset mainimist vűarivad *Magyar Jűvű Szűvetsűg* űhes minister Geza Bornemisza'ga, kelle seltsid Reformnemzedűkis enamiku moodustavad. Nende hűulekandjaks on kuukiri „*Fűklyű*“ (Tűrvik).

Vűhema tűhtsusega on *Honszeretet Egyesűlet*, sama ausameelne ungari űhiste sihtide eest vűitleja. Hűulekandjaks on „*Magyar Elet*“, on aga maal 1—2 kohas organiseeritud, kuna Magyar Jűvű on kogu maa-alal kűvasti levinud.

Opositsiooni sattunud ministerpresident krahv Stephan Bethlen koondas enda űmber mõningaid noori *Deűk Ferenc űhingus*. Omi pűhiműtteid avaldavad nad korratult ilmuvast ajakirjast „*Orszűgűt*“ (Maantee).

Katoliiklike noorte häälekandjaiks on „*Korunk Szava*“ (Aja Sõna) ja „*Uj kor*“ (Uus Aeg), mõlemad võitlevad ühtede ja samade katoliiklike sihtide eest omavaheliste tülidega.

Selgub, et Ungaris on õige palju organisatsioone, võib ütelda isegi liiga palju. Siht on kõigil ühine, erinevad vaid abinõudes ühiste sihtide saavutamiseks. Kõiki ühendab isamaa-armastus, sügav rahvustunne, osavõtt nii töölise kui talupoja saatusest, alaline sõda revisioonide (vasempoolsete) pärast ja mure väljaspool riigipiire asuvate suguvendade eest. Hiljuti avaldasid kõik ungari noorte seltsid oma valmisolu võidelda Euroopat ähvardava kommunismi vastu.

Üks diagnoos.

J. VIIDANG.

Märkmeid A. Jakobsoni uue romaani puhul.

A. Jakobsoni romaani „Metsalise rada“ ilmumine on omaette sündmuseks meie hallivõitu kirjanduslikus elus. Möödunud aasta romaanitoodangus pälvib see raamat tähelepanu oma tiheda, keskendatud, kunstilise ülesehituse tõttu. Kuid mitte niipalju raamatu kunstivormiline külg, vaid esijoones just raamatu sisu on see, mis tõstab selle romaani välja meie ilukirjanduslikust toodangust.

Oma töökspidamisi väljendab kirjanik luuletaja Arumaa suu läbi, kes vana rindeohvitserina on istunud ligi seitse aastat kaitsekraavides ja toonud sealt kaasa kroonilise jooksva ja kulunud närvid. Ka teistel romaani kõrvaltegelastel polnud sõda ainult juhuslik mälestus, vaid see oli osa nende elust ning sealt olid päritud ka pärastised ebaõnnestumised isiklikus elus ja rahulolematu maksva korra vastu. Vanad „lahinguloomad“ ei suutnud koduneda ega kohaneda rahuaegses miljööös ja süüdistasid oma allakäigus „korruptiivset ümbrust“ — valitsust, riigikogu, põhiseadust, politiseerivaid ministeeriume, optante jne. Kuid luuletaja Arumaa on teisugusel arvamisel. Tema veende järgi (lk. 188, 189):

„Enamik meist, rindemeestest on põliselt haiged inimesed, kes kannavad ikka veel, ligi kolmteist aastat hiljemini oma veres... sõda ja sõdimist. See on nagu Ilmutuse raamatu metsalise verine rada, mida mööda meie käime ja mis mõjustab meid märgatamatult: kuski pole meil hea olla, tühjus valitseb siin ja tühjus valitseb seal. Meie ei suuda käes hoida ameteid, meie majandame maha oma viimsedki naljakopikad, ilma et meie ise taipaksime, milles asi õieti seisab; me tegudes valitseb sihtus, me olemises pole mingit plaanikindlust. Noored nolgid lähevad meist mööda ja meie küsime endilt kohkudes: kuidas? Kas see oli võimalik? Ja meie usume, et see kõik on sohist, et selle kõige taga seisab petmine, valetamine, kokkumäng, salapärane ühtehoidumine, mis on sihitud kindlasti meie kahjuks. Aga mina ütleksin küll: neil möödaminejatel, kes meid enamikus seljataha jätavad, on terved, tugevad, ning korrapäraselt funktsioneerivad närvid, mida pole veel suutnud rikkuda lahingumüra ega unetud ööd.“

Selle „haiguse teooria“ järgi on vapsismi tekkimispõhjused suurelt osalt neurootilised, mis tugenesid sõjast kaasa toodud rikutud närvidele ja isikliku elu pettumustele. Luuletaja Arumaa samastab liikumist fašismiga, mis tema arvates on „üks kummaline ja omapärane segu järgmistest ainetest: vana, kõikjalt kõrvale surutud *rindemehe rahutus ning tasakaalutus*, teoreetilise demokraatia sobimatus inimese kui sotsiaalse looma egoistlikkude ürgtungidega, atavistlik ajalooline traditsioon alluda kellelegi, kes sind käsutab ja sinu eest mõtleb, suurte masside proletariseerumine ja sellest proletariseerumisest väljapääsu otsivad umbsed lootused.

Mis veel? Töötü intelligents. Pastorid, kes loodavad uue liikumise abil kirikut uuesti üles upitada. Väikekodanlus, keda professionide kaupa killustumine ei lase tavalise parlamentarismi puhul kaasa rääkida ühise huljana.

Luuletaja Arumaa tõekspidamise järgi on kogu massiliikumine üles ehitatud haigetele närvidel, pettumustele, majanduslikule kitsikusele, saagiihale ja võimuhale. Vaadeldes marssivaid mehi (lk. 225) ta imestab, milline nõiasõna see küll pidi olema, mis kõiki neid erinevate elukutsetega ja erinevat edu saavutanud kodanikke ühendada suutis. — Ja teeb siis diagnoosi — rahulolematust. Ja see rahulolematust on peamiselt esile kutsunud majanduslikest tingimustest ja isikliku elu pettumustest. Arumaa on veendunud, et liikumine kaotab iseendast põhja, kui kogu meie elu on muutunud jälle normaalseks, „kui töökojad jälle tööd annavad ja põllusaadustest jälle kõrgemat hinda makstakse.“

Selles diagnoosis pole midagi eriliselt uudset ega seni avastamatut. Meie ajakirjandus on viimaste aastate jooksul küsimust paljukordselt sõelnud ja „kriisiliikumiseks“ ristiti vapsismi juba aastate eest. Liikumist esile kutsuvaist põhjusist nimetab autor esijärjekorras — vana rindemehe rahutust, tasakaalutust ning haigeid närve. Vana rindemehe rahutusele, tasakaalutusele, närivale igavustundele ja uute seikluste otsimisjanule on varemalt viidanud ka E. d. L a a m a n oma ajaleheartikleis, märkides vapside hulgas esinevaid „desperaado“ tüüpe. Kuid teatud uudusena tundub A. J a k o b s o n i diagnoosis see, et autor nii suurt tähtsust omistab neurootilistele põhjustele. *Vana rindemehe rahutus ja lahingumüüras rikutud närvid* on luuletaja Arumaa tõekspidamise järgi esijärjekorras ka mujal maailmas annud põhjust fašismi esile kerkimiseks, kuna nähte, mis kõikjal tuntud „demokraatia kriisi“ nime all, viitab autor kui teisejärgu tähtsusega tegurile. Ainult üks kord kogu romaani tegevuse kestel pahvatab Arumaa välja (lk. 252), et „demokraatia näitab tõesti oma pankrotti — vähemalt meil. Liiga palju Maarjamaa mehi talitab riigitiüri juures nagu nende esiisad mõisapõldudel.“ See solvav, meie lähema mineviku formaal-demokraatliku valitsemisüsteemi puudusi iseloomustav märkus ei kaldu kõrvale tõest. Meie võtame meelsasti teatavaks, et vapsismi tekkimises etendasid oma osa maailma majanduskriisist tingitud ainelised raskused, üksikute avantüristide saagiiha ja isikliku elu nurjaminekud. Teatava reservatsiooniga võtame meie omaks ka väite, et teatud osa selle liikumise tekkimises etendasid ka puhtneurootilised põhjused nagu haiglane võimuiha, haavunud enesetunne ja enesemaksmapanu tahe, sest ühes A d o l f A d l e r i g a usume meie, et kui inimese sotsiaalsed vaistud ei leia rahuldust ja teotsemisvõimalusi ümbritsevas miljöös, siis kutsub see paratamatult esile hingelisi häireid. Kuid eeltoodu kõrvale võtame teatavaks, et peamiseks põhjuseks, mis löi pinna vapsismi levikuks — oli meie kohapealne demokraatia kriis, meie „teoreetilise demokraatia sobimatus inimese kui sotsiaalse looma egoistlikkude ürgtungidega,“ mis avaldus erakondade oligarhias ja vastutustundetuist parteipoliitilistes kombineeringutes. Oleme kaugel sellest, et väita, nagu oleks kõik see, mis tehti meie demokraatliku parlamentarismi päevil, tehtud halvasti, kuid ühineme siiski nende väidetega, kes kinnitavad (H. T. — „Päevalehe“ juhtkirjades), et meie demokraatliku parlamentarismi peapuuduseks kujunes *erakondade oligarhia*, kus rahvas erakondade kriisitamiste, parteipoliitiliste kombineeringute ja ümberistumiste tõttu kaotas kontrollivõimaluse oma valitud esindajate üle. 1933. a. oktoobri rahvahäälletuse peamõte oli teha lõpp sellele oligarhiale ja panna ennast maksma otseselt valitud riigivanema kaudu, kes omaks küllaldast võimu parlamendi ainuvalitsuse hävitamiseks ja valitud rahvaesinduse korrale kutsumiseks.

Toodust järgneb, et A. J a k o b s o n i diagnoos on teatud mõttes ühekülgne. — Põhjus, mis sundis kõiki neid erinevate elukutsetega ja erinevat edu saavutanud kodanikke koonduma vapsismi loosungite ümber — oli küll rahulolematust, kuid see

rahulolematus polnud mitte nii palju tingitud isikliku elu nurjaminekuist ja pettumustest kui ühiskondlik-poliitilistest pettumustest. Rahva *sotsiaalse õigluse otsimise vaist ja ohvrimeel* oli see, mis avaldus 1933. a. oktoobri rahvahääletusel. Ühineme täies ulatuses peaministri asetäitja tabava mõttekäiguga, kes 1934. a. 28. septembril, riigikogu koosolekul peetud kõnes väitis järgmist:

„Rahvahääletus oktoobris 1933 oma sügavamas sisus tõendas rahva suurt, elu- jõulist idealismi — vabaneda kõigest meie elus võõrast, takistavast ning halvast, luua uueks Eesti elu oma iseseisvas riigis. Uus põhiseadus pidi aina olema raamik, kaasaaitajaks vajalikule elu uuendamisele.“ Neis, peaministri asetäitja poolt täie veendega väljendatud tõesed pole meil põhjust kahelda ka tänapäeval.

Küll oleme aga vahepealsete aastate jooksul targemaks saanud ka vastuvõetud põhiseaduse puuduste suhtes. Kui 1933. a. oktoobri põhiseaduse autorid oma naiivsuses uskusid, et vastuvõetud põhiseaduse alusel kehtima pandav „autoritaarne demokraatia“ pidi looma võimude järjestuse: 1) rahvas, 2) riigivanem ja 3) rahvaesindus, siis tänu praeguse riigivanema ennastsalgavale algatusele — oleme 1933. a. vastuvõetud põhiseaduse suhtes jõudnud selgusele, et see põhiseadus võimaldab väga hästi luua ka võimude järjestust, kus riigivanem seisab esikohal ja rahvas — viimasel kohal. Ja sellest tötunnetisest tingituna seisamegi praegu uue põhiseaduse muutmise lävel.

Kui A. Jakobsoni romaanis luuletaja Arumaa väidab, et fašismi üheks elemendiks on „atavistlik ajalooline traditsioon — alluda kellelegi, kes sind käsutab ja sinu eest mõtleb,“ siis eestlaste enamiku juures see „ajalooline traditsioon“ küll paika ei pea. Eesti inimene tahab olla oma enda isand. Siin on täiesti õigus Harald Tammeril, kes ühes äsjases poliitilises juhtkirjas kinnitas:

„Meie inimene tahab olla *peremees*, see on nii pika aja — ja ümmardamisaja tulemus, et seda vaevalt saab rookida välja kommunismi või mõne muu diktatuuri vormi propageerimisega.“

A. Jakobsoni romaan ei ärata tähelepanu mitte ainult selle veendunud siirameelsuse poolest, millega autor püüab lahastada vapsismi tekkimispõhjusi, vaid veel suuremat tähelepanu pälvib romaan sellepoolest, et autor teesklematu otsekohesusega osutab meie inimeste ühele iseloomu defektile, mis varjamatus selguses paljastus viimaseil aastail. — See on tõsiasi, et meil leidub rohkesti silmakirjalisi seljaküürutajaid, kes tõelise veende asemel *teesklevad veendumust*. Luuletaja Arumaa oma kihutuskõnede rännakul (kus ta esineb demokraatliku parlamentarismi kaitsjana) näeb tuhandeid poliitilisi silmakirjateenreid ja teesklejaid, kes registreerinud end baretikandjais vaid sel põhjusel, „et... nõnda näb olevat julgem.“ Need on eriline klass „õhunuusutajaid, kelle purjed oskavad püüda ükskõik millise maa-ilmakaare soodsaid tuuli, et tule aga tule, tuuleke, ja tõuka aga, tõuka aga laevukest.“ Kui aga üleöö muutub poliitiline konjunktuur, siis teeseldakse diametraalselt vastukäivaid vaateid (vt. lk. 461, 469) ja kohanetakse teissuguste moodidega. See on poliitiline orjameelsus kõige sügavamas mõttes ja niisuguse „õhkunuusutava“ elemendi olemasolu on nõrkuseks igale rahvusele ja ühiskondlikule kihile.

Oma tähelepanuväärses kõnes koolijuhatajate koosolekul (mis peeti 8. novembril 1936) rõhutas riigivanem järgmist:

„Peame oma koolides ja avalikus elus ja noorsoo juures katsuma välja kiskuda seda, mis meie rahvale kahjulik ja võõras ja kasvatuses mitte seda teed mööda sammuma, et meie oma ümber ühe suure kogu inimesi saame, *kes ainult plaksutavad ja järele kiidavad*. Vastu vett ujuda on raskem kui päri vett ja et vastu vett ujuda, selleks peab olema *tahtejõudu, iseloomu ja julgust*. Meil tuleb nii mõnigi kord ujuda vastu vett ja peame sagedasti tegema seda, mis meile armas ei ole teha. Aga kui kohustus seda nõuab ja kui meie oleme aru saanud, et sellega head teeme

ja oma kohust täidame, siis võime seda teha julgesti. *Kui tahame demokraatlikku riiki üles ehitada, siis ei saa seda sellega kätte, et suure kogu inimesi õpetame ainult järgi kiitma, et neis mitte iseseisvaid iseloomusid luua.* Need tõesõnad meie esimese kodaniku suust on väärt, et neid pärandada järgnevaile generatsioonidele ja rakendada ellu tulevase eestluse hüvanguks.

O-ü. „Tilga & Ko“

ELEKTRIOSAKOND:

Tallinn, Harju 23, telef. 467-98

SPEDITSIION & TRANSPORT:

Tallinn, S. Karja 18, telef. 445-73

TEHAS „ARBA“:

Tallinn, Kappeli 7, telef. 312-26

„VARAKU“ 1936. a. uudised:

Bernhard Linde: **Rännakuid keeristes.** Matkamälestusi Saksast, Rootsist ja Venest Maailmasõja eel ja ajal. Hind 2.20 kr.

Bernhard Linde: **Ungari.** Koguteos 108 sügavtrüki, 8 tsinkograafilise pildiga ja ühe kaardiga. Hind 3 kr.

Bernhard Linde: **Dr. Edvard Beneš.** Elu võitluses oma rahva iseseisvuse eest. 18 pildiga. Hind 90 senti.

Dr. St. Pomaranski: **Józef Pilsudski.** Elu ja teod. Bernhard Linde autoriseeritud tõlge poola keelest. 4 pildiga. Hind 75 senti.

Józef Pilsudski: **Minu esimesed lahingud.** Bernhard Linde autoriseeritud tõlge poola keelest. Hind 3.40 kr.

Jugoslaavia mägismailt. Sloveeni, serbia ja kroaatia novelle. Valinud ja sloveeni, serbia ja kroaatia keelest tõlkinud Bernhard Linde. Hind 2 kr.

Ed. Nukk: **Laanelapsed.** Jutustus noorsoole. Hind 1.50 kr.

A. H. Tammsaare: **Der Däumling.** Novelle. Autorisierte Übersetzung. Hind 90 senti.

KIRJASTUS „VARAK“

Tallinn, Vene tän. 1, kort. 18-a. Postkast 216.

Hmub 10 korda aastas. Tellimishind: aastas Kr. 3.—, poolaastas Kr. 1.70.

Vastutav toimetaja J. Tandre.

Tegevtoimetajad: Edg. Kant ja J. Tandre.

Toimetuse liikmed: H. Moora, Ed. Poom, Ed. Roos, E. Salurand.

Väljaandja: Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi. Tallinn, Pärnu mnt. 10—16. Tel. 463-07.

R. Tohver & Ko trükk, Tallinnas, S. Tartu mnt. 49. 1937.

Ärge unustage oma

vara ja elu kindlustamast

„EKS-MAJA”

Asut. 1866. a.

TALLINN

Harju 45, kodukeskjaam 478-08

Kindlustusaktsiaselts

EESTI LLOYD

Tallinn, Pikk tän. 11, omas majas.

Telefonikeskjaam 478-00

Esindused – üle maa.

EESTI KINDLUSTUSAKTSIA-SELTS

"POLARIS"

55

võtab vastu järgmisi
kindlustusi:

tule-, murdvarguse-, veo-, väärtsaadete-,
kasko- (laevakerede) ja klaasikindlustusi.

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ületavad
Kr. 948.000.—

Seltsi asutamisest peale on kahjude eest
välja makstud üle
Kr. 5.000.000.—

Soliidne edasikindlustus!

Kahjud likvideeritakse viivitamata!

Juhatus asub Tallinnas, Vana Viru 12.
Kõnetraat 426-66. Telegrammi-aadress: „POLARIS“
Osakond asub Tartus, Suur Turg 11. Kõnetraat 6-75.
Esindajad kõigis linnades ja maakohtades.

HIND 35 SENTI